

Рис.10: Тинктура герба родини Другетів [33].

94 (477.87+477. 83/86) + 07 «18/19»

ПУБЛІЦИСТИКА ЗАКАРПАТСЬКИХ ВЧЕНИХ НА СТОРІНКАХ ГАЛИЦЬКОЇ ПЕРІОДИКИ СЕРЕДИНИ – ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Світлик Н.М. (Ужгород)

Стаття присвячена аналізу публіцистичних матеріалів закарпатських вчених на сторінках галицької періодики. Аналізується зміст публікацій, їх роль для регіональної культурної комунікації. Зокрема, вивчено публіцистику таких вчених: О.Духновича, І.Раковського, А.Крालицького, Ю.Ігнатова тощо. В статті розглянуто матеріали трьох найбільш поширених в Галичині другої половини ХІХ ст. видань – “Зоря Галицка”, “Вестникъ для русинов Австриской держави”, “Слово”.

Ключові слова: *періодика, публіцистика, редакція, “Зоря Галицка”, “Вестникъ для русинов Австриской держави”, “Слово”.*

Періодика – це дзеркало суспільства, показник його культурного та соціально-економічного рівня, його громадянської зрілості. А для дослідника – це цінне джерело, що не втрачає своєї наукової вартості. Зазначений період в історії Галичини і Закарпаття – середина – друга половина ХІХ століття – дуже специфічний. В той час на цій території, та й на всій Україні, діяли різноманітні й часто навіть різнобічні процеси щодо національного усвідомлення наро-

ду. Прикордонний статус Галичини й Закарпаття мав величезний вплив на самоідентифікацію населення, усвідомлення себе частиною того чи іншого народу. Протиборство різних течій не сприяло, а дуже часто й заважало культурному розвитку. «Весна народів» 1848-1849 років дала поштовх до культурного піднесення. Саме тоді, спершу в Галичині, а згодом і на Закарпатті, зароджується перша періодична література, що стала репрезентувати погляди представників тих

чи інших течій. Одні чітко дотримувались москвофільських позицій, інші – українофільських, австрофільських чи мадярофільських. Та, не зважаючи на таку різношерстість, заснування періодичної літератури справило величезний вплив на розвиток культури і науки. Саме газети і журнали на той час стали основним полем для досліджень різного типу.

Особливо великою була роль періодичних видань у встановленні культурних взаємин між Закарпаттям і Галичиною. Сторінки преси були тим полем, де вміщувались численні дослідження галицьких вчених про Закарпаття і де публікувались також праці і розвідки закарпатських діячів. Періодика була довгий час найчисленнішою серед літератури, обмін якою проводився по обидва боки Карпат [41]. На Закарпатті галицька преса знаходила багато дописувачів і великий її обсяг розповсюджувався саме тут. Закарпатська періодика також, хоч і в меншій мірі, виписувалась в Галичині. На сторінках періодичної літератури відомі вчені публікували свої дослідження, дискутували з приводу національного і культурного розвитку, проблем мови і літератури. Можна сміливо стверджувати, що періодичні видання були саме тим елементом, який тісно зв'язував між собою українські землі, розділені географічно і політично Карпатами.

Історія заснування та розвитку періодичної літератури Галичини та Закарпаття має певну історіографічну базу. Однак цих досліджень, на жаль, надзвичайно мало і вони не дають повної характеристики проблеми. Ще наприкінці XIX століття галицький вчений Іван Левицький зробив спробу узагальнити відомості про те, що видається і публікується на українських землях Австро-Угорської імперії. Результатом його роботи стала обширна монографія “Галицько-руська бібліографія XIX-го століття зь узглядненієм изданій появившихся вь Угорщині и Буковині (1801-1860)” [23]. Це видання надзвичайно важливе, оскільки містить оглядову інформацію про всі тогочасні видання.

Періодична література XIX століття більш успішно почала вивчатись в другій половині XX століття. Особливо це стосується закарпатської періодики, яка стало предметом дослідження для науковців Ужгородського університету. Ще в радянський час опублікували свої наукові розвідки такі відомі вчені, як П.Лінтур [24; 25], П.Лісовий [26]. В наш час вивченням періодики Закарпаття та Галичини займаються такі ужгородські професори, як Д.Данилюк [3], О.Мазурок [27], С.Федака [40]. Їх роботи містять цінні джерельні дані та загальну інформацію з історії розвитку окремих періодичних видань.

Найновішими ґрунтовними виданнями, з яких можна почерпнути інформацію про найбільш відомі періодичні видання XIX століття є монографії М. Романюка “Українські часописи

Львова 1848 – 1939 pp.: Історико-бібліографічне дослідження”: У 3 т. [36] та А.Животко “Історія української преси” [14].

Однак вся ця різноманітна історіографічна література подає лише загальну інформацію про історію розвитку того чи іншого видання, майже не зачіпаючи змістовий аспект. Метою ж цього дослідження є звернення до змісту періодики другої половини XIX століття, а саме: дослідження на сторінках галицьких видань публіцистики закарпатських вчених. На даний час ця проблема є майже не розробленою. Виняток хіба що становить публіцистика О.Духновича, окремі елементи якої вже доволі вивчені.

Найпершим вагомим періодичним виданням середини XIX століття в Галичині по праву вважають “Зорю Галицьку”. Перший номер цієї газети вийшов 15 травня 1848 року під офіційною назвою “Зоря Галицька. Письмо повременное для справ народних, политических и церковных, словесности и господарства сельского, галицко-угорского и буковинско-русского народа”. “Зоря Галицька” – перший національний часопис, що виходив українською народною мовою в Галичині та Україні. Перше число мало наклад 4000 примірників. Тут же в газеті надруковано відозву до українського народу “Одозва до руского народу”, яка виразно проголосила єдність з усім українським народом і відрубність від польського народу: “Ми русини галицькі належимо до великого руского народу, котрий одним говорить язиком і 15 мільйонів виносить, з котрого півтретя мільйона землю галицьку замешкує”. Також наголошували на завданні дбати про майбутнє народу: “...заховати віру и поставити на ровни обрядокъ наш й права церкви и священниковъ нашихъ. Розвивати і взносити народность нашу во всіхъ еи частехъ: выдосконаленьемъ языка нашего, запровадженняемъ его вь школахъ низшихъ й вижшихъ, выдаваньемъ писемъ часовыхъ, ... розширеньемъ добрыхъ й оужиточныхъ книжокъ вь языці рускомъ, впровадити и на ровни поставити языкъ наш зь инними вь оурядахъ публічнихъ ... права наши од всякої напасти и оскорбленя сталє й сильне хоронити”.

Першим редактором (1848-1850) був Антін Павецький – один із засновників і активний член Головної Руської Ради. Для поширення часопису Головна Руська Рада зверталася до окружних рад, які, у свою чергу, зверталися до духівництва, щоб священники закликали народ передплачувати газету. За 10 років існування видання декілька разів змінювало спрямування і характер.

Українсько-народною за духом і мовою “Зоря Галицька” була у 1848-1850 роках, коли її редагував Антоній Павецький, та з 1854 року, коли редактором став Микола Савчинський. У

липні 1850 року (з 63 числа 1850 року) А.Павенцький передав “Зорю Галицьку” у власність Ставропігійському інституту.

До 1852 року часопис містив численні матеріали про діяльність Головної Руської Ради (“О деланю Головної Ради Рускои во Львове...”, “З Гол. Ради Рускои”, “Заседанье Ради Рускои Головной”), публікував її статут, відозви, “прошенія” до сейму й міністерств, друкував статті про суспільно-політичні та народомовні питання, як-от: “О становиску русиновъ Галицкихъ и розвиваню ихъ житя народного” (1848. – Ч. 2, 4), “Вопрос поділу Галиціи” (1850. – Ч. 48, 49), “Як тепер стоить справа наша Галицко-руска?” (1849. – Ч. 7-10). 1852 рік був останнім, коли часопис проявляв задекларовану під час заснування політичну активність. З 1853 року він перетворився на літературний часопис.

З другої половини 1851 року та в 1852-1854 роках за редакторства І. Гошалевича, Б. Дідицького та С. Шеховича “Зоря Галицка” мала москвофільське спрямування й уже на початку 1852 року отримала урядове попередження, аби “не вживати московських слів під загрозою заборони”. Якщо, коли редактором був Богдан Дідицький (1853-1854), часопис ще друкував твори українських письменників і в дечому ще проявляв народне спрямування, то з приходом на посаду редактора Северина Шеховича 1854 року на сторінки “Зорі” прийшло “язичіє”, та мовна хаотичність і негативне ставлення до всього народно-українського.

У листопаді 1854 р. Ставропігія через непрофесіоналізм Шеховича та тиск австрійського уряду, який вбачав у газеті симпатії до панрусизму, призначила редактором Миколу Савчинського. З першого ж номеру (число 48 за 1854 рік) нова редакція повертається до народної мови, але частина авторів часопису (Іван Гушалевич, Яків Головацький, Михайло Малиновський) все ж була противниками цієї мови. Пізніше Іван Франко писав про цю зміну політики видання так: “се не була така переміна, що зі старої хати виметено відразу старе сміте і зроблено зовсім нову обстанову”.

На початку 1856 року на сторінки “Зорі Галицкої” повернулася мовна “мішанина”, що відлякувала передплатників. 1856 року видання мало 191 передплатника, а наступного року їх кількість сягнула ледве 100.

9 квітня 1857 року, на 13 числі, “Зоря Галицка” припинила існування.

Незважаючи на певні мовні суперечки, часопис згуртував навколо себе визначних представників літературно-наукового та політичного світу на українських землях Австрійської імперії, які дописували до видання: Яків Головацький, Іван Гушалевич, Богдан Дідицький, Євген Згарський, Стефан

Качала, Ксенофонт Климкович, Михайло Косак, Платон Костецький, Йосип Левицький, Йосип Лозинський, Михайло Малиновський, Антін Могилянський, Рудольф Мох, Іван Наумович, Іван Озаркевич, Антоній Петрушевич, Микола Савчинський, Лев Трещаківський, Микола Устиянович, Володимир Шашкевич, Григорій Яхимович та інші.

“Зоря Галицка” впродовж десяти років була провідним часописом для українців Австрійської імперії, сприяла становленню української мови та культури й стала поштовхом для розвитку преси на Галичині, Буковині та Закарпатті. “Зоря Галицка” складалася з декількох частин: офіційної, де містилася інформація про державні справи; і неофіційної, де вміщувалися дописи з усіх провінцій Австрійської імперії, в тому числі і з Закарпаття. На сторінках “Зорі Галицкої” знаходимо численні згадки і розвідки про події на Закарпатті. З цим виданням також досить плідно співпрацювали закарпатські вчені, особливо О.Духнович, що мало не в кожному номері газети вміщував свої замітки. Не відомо в якій кількості “Зоря Галицка” виписувалась на Закарпатті, але про факт її поширення в краї ми знаходимо відомості з листів закарпатських вчених. Місце, яке в даному виданні займали проблеми пов’язані із Закарпаттям, було досить вагомим. Головною причиною цього було загальне національне піднесення тих часів, викликане закликами до об’єднання всіх русинських земель в єдину адміністративну одиницю. Саме тому на сторінках “Зорі Галицкої” розміщувались численні повідомлення про революційні події на Закарпатті, утиски населення з боку угорської влади, заклики до об’єднання галицьких і закарпатських русинів тощо.

Так, в числі 98 за 29 листопада 1849 року вміщено досить обширні повідомлення про революційні події на Закарпатті. Перше присвячене діяльності А.Добрянського і його впливові на розвиток краю, а друге сповіщає про Ужгородську гімназію і її розвиток. Дані повідомлення ознайолювали галицького читача із закарпатською проблематикою, сприяли активізації взаємних досліджень. В числах 90-91 того ж року опублікована від імені редколегії досить велика стаття під назвою “Памятникъ Русиновъ Угорскихъ”. У ній чітко показується культурна і національна єдність галицьких і закарпатських русинів, аналізується стан закарпатців в Угорщині, – “... обитають Русини Оугорскіи въ числі около 800,000 душъ въ северно-восточной, неврожайной части Оугорщини...” [28, с. 4].

Велика увага видання була звернена на післяреволюційні події в краї та політичну ситуацію, що склалася. Так, наприклад, в числі 86 (1849 р.) на першій сторінці газети вміщено повідомлення про депутацію до цісаря з боку закарпатців.

рпатських русинів під керівництвом А.Добрянського, які вимагали збільшення прав корінного населення краю. Тут же про закарпатських русинів сказано так: "... народъ тотъ є ще въ своій природной девичой силе, не скажений, незаражений западными пороками сеговременными, простий но богобойный, щирый, верный Богу, цисареву и своимъ обичаямъ"[13, с. 513].

Багато коротких повідомлень на сторінках "Зорі Галицької" стосуються культурного становища закарпатців, розвитку освіти і науки. Так, наприклад, в числі 1 за 1854 рік в рубриці "Известія науковия" знаходимо цікаву інформацію про Ужгородську гімназію і її роль у підвищенні освіченості русинів. В даному повідомленні, поряд з загальним аналізом гімназії, йдеться про предмети, які тут вивчають, кількість учнів, поділ їх за національністю і т. і. "Въ Ужгородской гимназії есть сего года 316 учениковъ, межъ ними 123 русиновъ" [19, с.12]. Даним повідомленням редакція звертає увагу на поширення мадяризації в краї.

Найактивнішим дописувачем до газети із Закарпаття був Олександр Духнович. Його статті вміщувались в "Зорі Галицькій" під заголовками: "Кореспонденція з Пряшева", "Допись з Пряшева", "Изъ Пряшева" і т.д.

Публіцистика О.Духновича досить велика, хоча в дечому і одностороння. Переглядаючи тодішні галицькі часописи зустрічаємося з його іменем нерідко. Найраніше дописи закарпатського вченого знаходимо у "Вестнике", мова про який піде далі. Не менш плідною була співпраця О.Духновича з "Зорею Галицькою". Особливо активно він писав до газети в 50-ті роки, коли між "Зорею" і "Вестником" розпочалися мовні суперечки. Під своїми статтями О.Духнович підписувався А.Д.Д. або псевдонімом Архимадрить Спижській, а деякі його статті з'являлися навіть анонімно. Усі дописи О.Духновича можна звести до двох категорій. Одні стосуються просвітнього руху в Угорській Русі, в них Олександр Васильович подає відомості про появу просвітніх книжечок на Угорській Русі, обговорює значення освіти для народу. Інші його дописи своїм об'ємом набагато ширші, тому що стосуються і Галичини. В них вчений обговорює питання літературної мови.

Першу статтю О.Духновича до "Зорі Галицької" знаходимо в 31 номері газети за 1849 рік під назвою "Состоянье Русиновъ въ Угорщине". В ній автор аналізує становище русинів, їх культурний розвиток, називає закарпатців, "...до всього способныхъ, пакъ дуже оученыхъ...", но тія при розложенномъ способе присиловани были або закопати таланта свои, або змадяршитись, або на чужини перейти..." [10, с. 182]. Тут же О.Духнович закликає до об'єднання галицьких і закарпатських русинів. Він пише: "А однакожь не знаеть конституція о 700.000 русинахъ оугор-

скихъ! Народ сей чесный, котрий союзомъ съ братьями своими в Галичині дуже желаеть, через конституцію впав опять до ярма азіятицкихъ ворововъ своїхъ..." [10, с. 182]. Галичан вчений називає: "Братья Русины".

Важливими, з огляду на поширення у ХІХ столітті в краї москвофільства та модного сьогодні так званого "політичного русинства", є публікації О.Духновича з приводу мови та літератури. Суперечки навколо літературної мови між регіональною інтелігенцією мали місце в досліджуваній нами період. Їх не вирішеність та надання їм політичного забарвлення були головною перепоною на шляху зближення двох українських регіонів. На сторінках "Зорі Галицької" неодноразово порушувалась ця проблема. Пише про неї і О.Духнович. Зокрема, він наголошує на необхідності мовного єднання чи часткової уніфікації, оскільки "...токмо симъ способомъ одно быти можемъ тело и одна душа..." [4, с. 368].

Однак О.Духнович трохи лукавить пишучи, що "...ихъ сочинения (тобто галицькі. – Н.С.) не совсемъ вразумительны для нашихъ, бо якъ известно, розличаетъ подкарпатское наречие отъ галицкого, къ тому же по польски редко кто у насъ говорити знаеть... Мы стараемся съискати некую-то среднюю меру въ рускомъ сложе, и пишемъ обыкновенно такъ, чтобы насъ и Галичане сразуили: пусть делаютъ и Братия Галичане для насъ таково уступление..." [4, с. 368]. Ось такі мовні суперечки мали місце майже в кожному номері видання, ще більше загострюючи ситуацію навколо можливого культурного і політичного єднання двох регіонів. Як показала історія, ці мовні перепиті не тільки не сприяли культурній комунікації, а й дуже часто зводили її нанівець. Дана ситуація була вигідною тільки для влади, яка використала мовний розкол у власних інтересах, посилюючи мадяризаційні заходи в краї.

Активно на процес налагодження культурних взаємин між Закарпаттям і Галичиною впливав "Вестникъ". Його видавництво розпочало у Львові як спільного видання для всіх русинів Австрійської держави. Перший номер з'явився 2 липня 1849 року під назвою "Галичорускій Вестникъ".

"Вестникъ" виходив 3 рази на тиждень – у вівторок, четвер, суботу. Редактором був Николай Устіянович. "Галичорускій Вестникъ" – став друкованим органом уряду. Цей часопис складався з двох частин: офіційної і неофіційної. Перша частина публікувала оголошення уряду, друга – новини з внутрішньої і зовнішньої політики. Часопис містив такі рубрики: "Розговори", "Дневникъ краевий", "Кореспонденція" тощо. Активними співробітниками "Вестника" були Яків і Іван Головацькі, Богдан Дідицький та інші. У Львові до 1850 року вийшло 16 номерів "Вестника". В 1850 році його видавництво перенесено

до Відня й перейменовано в “Вестникъ. Повременное письмо посвящено политическому и нравственному образованию Русиновъ Австрийской державы”. Зокрема у першому віденському номері зазначалося: “Сегодня розпочинае “Вестникъ для Русиновъ австрийской державы” в Видни издаваемыя первое свое четвертьрочье, и займе мѣстце Галичо-русского Вестника во Льво-ве выходившего” [1, с. 1]. У Відні “Вестникъ” також виходив 3 рази на тиждень – у вівторок, четвер і суботу. Перший номер у Відні з’явився 17 лютого 1850 року. В склад редакції входили І.Головацький, Ю.Вислободський, Б.Дідицький.

З 1852 року редагувати “Вестникъ” почав Василь Зборовський. У Відні “Вестникъ” виходив до 1866 року, близько 100 номерів за рік. Окрім урядових розпоряджень і реляцій із області європейської політики, часопис мав також дописи економічного і політико-національного змісту. Як уже було вище сказано, “Вестникъ” проголошувався друкованим органом всіх русинів Австрійської імперії, тобто і галицьких, і буковинських, і закарпатських. Тому, звичайно ж, проблеми, пов’язані з нашим краєм, займали тут досить чільне місце. Це були повідомлення різного характеру: економічного, політичного чи соціально-статистичного. У виданні чітко пропагувалися взаємини галичан із закарпатцями під пильним оком цісаря. Плідну співпрацю з “Вестником” вели наші закарпатські діячі. В першу чергу це був О.Духнович, який друкував тут чи не найбільше своїх матеріалів. Дописував у Відень і І.Раковський, підписуючись псевдонімом “Панноніянинъ”. Також знаходимо у “Вестнику” численні анонімні замітки, адресовані із Закарпаття. Багато тут матеріалів про етнографію і географію краю, зібраних редакцією.

Перші відомості, що стосувалися Закарпаття, знаходимо у віденському “Вестнику” вже в першому номері (1850 р.). Тут Ніколай Подь – каплан віденський, а в минулому префект в Закарпатті, вітає вихід видання і дає настанови молодим клірикам в Ужгороді і в Мукачеві, щоб “бралися за перо” [34].

В числі 14 “Вестника” цього ж року розмістилася і перший допис О.Духновича, надісланий анонімно. В ньому автор вітає вихід видання: “Вы наставник, вы учитель, вы начальник народа есте...” [35, с. 54]. В наступному номері в своєму анонівному повідомленні О.Духнович пише: “Веселым духомъ розголошується, что русиновъ нашихъ нова конституция такъ возбуждала, что и сами отъ себе змагаються прекрасну народность свою оуважати...” [5, с. 59].

В номері 18 за 1850 рік зустрічаємо перші статті “Панноніянина” (І.Раковського). Особливо ґрунтовною є його студія “Уведомление о русскомъ округі Унгварскомъ”. Тут автор повідомляє про утворення в Закарпатті русинських округів: “Мы оуверени есме, ако ізъ множества числа

Русиновъ оугорскихъ не едень токмо, но больше округовъ возставитися маеть... на место досель оупотребленного мадярського языка ныне наш рускый за оурядовый супровожденный есть” [33, с. 74]. Під цією статтею є примітка від редакції: “Съ великимъ удовольствиемъ витаемо ми тот ревний сотрудъ угорськихъ соплеменниковъ нашихъ, съ якимъ они къ воздвиженію народности содействуютъ” [33, с.74].

В числі 22 читаємо замітку І.Раковського про необхідність культурного єднання обабіч Карпат. Як активний учасник регіональної співпраці він пише: “Мало еше времени минуло, отколи начинаемъ спознаватися съ Галицкими нашими Родимцами, и се что далее всегда явнейше видимее, же едень духъ народности, едное намерение стремлений...” [30, с. 87]. Тут же автор статті вказує і на шляхи культурного єднання: “Вестникъ и Зоря Галицка есть намъ оное поле, на которомъ подобаеть намъ домагатися, абы есме себе споразумили... письменность нашу розвивали...” [30, с.87].

В декількох наступних номерах “Вестника” також підряд знаходимо цікаві статті “Панноніянина”. Перша – “Промишление о учебномъ просвещеніи въ Русиновъ Угорскихъ” – присвячена аналізу освіти і науки на Закарпатті. В ній автор намагається висвітлити головні причини культурного занепаду: брак шкіл і культурних установ, угорська мова навчання, пасивність русинської інтелігенції тощо. Він пише: “Мы не стыдимся признати, же народ нашъ взоромъ просвещенства оумного, сдолности гражданскыя, и изобразования свитского много назадъ отсталъ отъ иныхъ народовъ, но обвиняемый ли есть онъ про то?” [32, с. 130]. Автор даної статті акцентує увагу на мадяризації як на основній причині культурного занепаду.

Ще більш інформативною є наступна стаття Панноніянина без заголовку, підписана “Изъ Оунгвара 19/31 мая”. В ній автор зачіпає актуальну проблему про місце тих чи інших народів в історії, про рівноправність націй. Він наголошує на підневільному становищі закарпатських русинів: “...что стоить нам трудити и шибатися о народности нашей, ми все бедни, худобни есьме, письменность ніякої, заступниковъ ніяких не иміеме, не есть возможности намъ съ другими народами равную теч одержати, и про то лучше есть к нам инымъ народамъ приключитися...” [31, с. 190]. Однак, тут же автор заперечує сам собі і пише, що можливості до культурного пробудження мають бути, – “чи ли иніе народи гнетъ съ начала сталися сильными и дужими? Родить ли ся кто доспілим и совершенним на сей світь... Народъ наш, которий числомъ знакомитий и не спорчений есть, довільно сили имеетъ для содержания и як оумного так и вещественного своего воспитанія...” [31, с. 191].

В одному із наступних номерів видання І.Раковський продовжує цикл своїх роздумів навколо проблеми культурного і національного прогресу, зокрема він пише про ставлення влади до таких потуг, - "...мадярамь бы то приемно было, абы мы ничего не добивалися но молчали, и ярмо рабства на далее носили, но сего мадыре доколе нынешняя оустава державная ненаруши-мо будеть стояти дармо ожидаютъ отъ насъ... Правительство не токмо для мадыровъ есть, но и для иныхъ народовъ..." [29, с. 274].

Активним дописувачем до віденського "Вестника" був і О.Духнович. Основну частину його публіцистики становили повідомлення, присвячені мовним суперечностям. Вчений знову схиляється до думки про відмінність літературних говорів обабіч Карпат ("...мы между разными племенами розсеяны, еднимъ хотяй голо-сом, но различными сговоряемъ выражениями..." [9, с. 115]). Однак закарпатський будитель не втрачає надії на можливість культурного єднання, шлях до якого він бачить через мовну уніфікацію. Зокрема він пише: "...не взирайме на проинциализмы, и поместий разности выражений, но пишимъ едною всимъ разумительною, письменною беседою, и то на которую вы братия Галичане склоннийши будете; - мы - меньшая часть на все лучшее пристанемъ, и вась оуважати будемъ; но просимъ и оумалюемъ вась, оуважайте и вы на насъ и Буковинцевъ братовъ своихъ..." [6, с. 138]. Патетичні заклики О.Духновича до мовного єднання "... не сражаймесь бесполезными расправами, но соединенными силами споймесь", не завжди знаходили відгуки з галицької сторони, тому мовні суперечки на сторінках преси не припинялися.

В своїх публікаціях О.Духнович закликає до культурного прогресу і просвітництва, невігластво і неосвіченість він називає головними причинами соціальної апатії та економічної безпорадності. Підкреслюючи роль науки, вчений пише: "Иные народы не терпятъ только нужды, бо помагають себе разумомъ, а разумъ откуда черпается? - Изъ книжокъ, изъ чтенія,... Братья... спешить постепенно въ наукахъ, въ просвещеніи, и сама собою укажется вамъ дорога лучшей будущности" [7, с.270].

З 1862 року у віденському "Вестнику" відкривається рубрика під назвою "Зъ оугорско-рускихъ сторонъ", в якій протягом 4 років, до закриття видання в 1866 році, друкувалося багато матеріалів про Закарпаття. Цікаві відомості знаходимо про відродження русинів, розвиток культури, освіти і науки, відносини з галичанами і т.д. Матеріали подавалися без авторства, лише один раз повідомлення було підписано "Василій Єпископъ". В одному з перших повідомлень цього циклу читаємо: "До року 1848 спали многія племена летаргічним сном; стали пробуджатися и пробудившись зайшли досить далеко. Галиціє-

кіи Русини сделали крокъ за короткое время, як редко которий народъ, в подобном положеніи и подь подобными обстоятельствами. У насъ нетъ такой пресии якъ на Галицкой Руси... Отъ р.1848 инніи племена в Оугрии много зробили в свою користь. Только ми оугорскіи русини - ничь. Съ жалем мусеме признати что наше пробужденіе 1850 року було похуже на соломенный паломень; якісь часъ плахкотлель той огонь, аж почти целкомъ погасъ" [20, с. 11].

Далі автор повідомлення аналізує причини такого культурного занепаду Закарпаття. Він пише: "Тогда мали мы предводителей, мали корифеев: Духнович, Добрянскій съ юношеским жаромъ стали на челе своего народа... теперь предводителей нетъ - хотя последователей немало сума бы знайшлася, бо юношество наше одушевление не такъ, якъ батьки его! Есть и народолюбцы, суть таланта..." [20, с.12]. Тут же автор говорить про бездіяльність всієї закарпатської інтелігенції: "Бо ми мадыре, най пропаде все, лиш ми тютюн куримъ, и горілку варимъ, бо то конституція! Чортъ нам до народныхъ прав!" [20, с.12].

В дискусію до автора попередньої статті долучається і О.Духнович. Він в 6 номері "Вестника" за 1863 рік в своїй замітці критикує автора вищезгаданой статті. Вчений пише: "...не больше ли вредятъ народности нашей саміи рускіи демагоги, нежеле мадыре?... Подпоруетъ ли кто русскую літературу? Колько оттисковъ Вестника, Слова, Галичанина, Львовянина, Перемишлянина, отбирається чрезъ шестисот тысячний народъ въ Оугорщине? Кто покупаетъ рускіи книжечки, кто конверсуе по-руски со своими детьми?" [8, с. 23].

В цьому ж номері продовжується цикл статей "Изъ Оугорско-рускихъ сторонъ". В йдеться про необхідність заснування на Закарпатті власних часописів. Порівняння знову йде з галицькими русинами: "Хотя Русини галицкія соразмерно к иннимъ народамъ найменше ихъ мають, (тобто часописів. - Н.С.), бо лише 4, але позираючи на ихъ рух на літературномъ поле, без всякой трудности можъ повісти, что о пару летъ буде ихъ газетъ 4-5 разъ больше" [21, с. 23]. Далі автор пише про ситуацію на Закарпатті: "Народъ есьме, и ним держатися любеме, бо владіемъ власнимъ языкомъ, звичаями и письменностію. Но як ми дбаемъ о тотъ нашъ языкъ, о словесность, то показуєть, же не маемъ ни одной своєї часописи... оу насъ би писателей небраковало. Но в сожаленію лише читательства мало... ми кажемъ обох не достає... же мало писателей оу насъ, доказують редкое оучаствованіе в инныхъ часописах, которіи радо одступають намъ містця. Если немаемъ власного органа, то воспользоватися би надья сусіднімъ братськимъ полемъ..." [21, с. 24]. Таке повідомлення автора статті чітко окреслювало тодішню ситуацію на Закарпатті.

Брак власних видань і небажання брати активну участь у галицьких виданнях аж ніяк не сприяли культурному піднесенню русинів-українців Закарпаття.

Поряд з великими статтями в циклі “Изъ оугорско-руських сторон” вміщалися і коротенькі повідомлення, основні теми яких стосувалися: театральних виступів галичан в Ужгороді, пересилання літератури на Закарпаття, відкриття газет в Ужгороді, заснування Общества св. Василя Великого і т. д. Наприклад, в номері 11 за 1866 рік було вміщено “Возваніє к вступленію въ члени літературного Общества св. Василя Великого въ Ужгороде”.

Вагоме значення для зміцнення культурних взаємин Закарпаття з Галичиною мало львівське “Слово”. “Слово” – політична газета, яка виходила у Львові з 1861 по 1886 рік. З’явилася газета за підтримки М. Качковського, головний редактор Б. Дідицький. “Слово” виходило 2 рази на тиждень – в середу і суботу. Перший номер вийшов у світ 25 січня 1861 року. Галицьке “Слово” вміщало в собі різні рубрики, але більшість становили дописи з усіх куточків Австрійської імперії. Значну частину тут посідали матеріали із Закарпаття і про Закарпаття. Активними дописувачами до “Слова” з-посеред закарпатської інтелігенції були О. Духнович, А. Кралицький, Ю. Ігнатів, І. Раковський. Видання рясніє короткими повідомленнями про наш край, дуже часто анонімною. Вміщались тут і великі статті галицьких вчених з історії і культури Закарпаття.

Саме галицьке “Слово” найкраще репрезентувало в собі суть і характер культурних відносин по обидва боки Карпат. Галичани знаходили в ньому детальні матеріали про наш край, а закарпатські українці бачили в цьому виданні основний засіб для висловлення їх надій і сподівань, культурної співпраці з Галичиною. Вже у перший рік видання “Слова” на його сторінках знаходимо матеріали із Закарпаття. В редакцію надсилають свої замітки О. Духнович і А. Кралицький. Особливо цікавою для нас є стаття А. Кралицького, в якій він порівнює Ужгород з Львовом і закликає до культурного пробудження русинів. Він пише: “Львов, и Ужгород! То два сіони средоточного житья Австрійской Руси... но что же Ужгород? Спять-ли, онь... Пробудися, пробудися преславное гніздо наше, любезный Ужгород!... нам пора добиватися цели нашей, и ми не маемь вождя” [22, с. 439].

В “Слові” за 1862 рік також знаходимо матеріали О. Духновича, згодом починає дописувати і Ю. Ігнатів. Дописи останнього дуже корисні з точки зору аналізу мадяризації та культурного занепаду краю. Засуджуючи мадярофільські настрої частини закарпатської інтелігенції, Ю. Ігнатів пише: “Будучи убежденни въ правоті своій конституції и исключительности мадяризма, відомый сліпотою дикого фанатизма, все на-

ходящее на пути ногами попирають” [16, с.19]. А в своїй наступній статті “Состояніе духовное Венгерской Руси” Ю. Ігнатів засуджує бездіяльність закарпатської інтелігенції і як наслідок культурний занепад всього населення, – “... тут по 1848 годе почти ніяких следов народной жизни, – не было народного самопознанія; або не было народных апостолов. Отсюда можно заключение творити на то жалкое духовное положеніе, въ котором ми по 1848 годъ находились” [18, с. 337].

Юрій Ігнатів опублікував в “Слові” ще низку великих статей та коротеньких заміток. Аналізуючи його публіцистику, помічаємо кілька характерних рис, а саме, його значну обізнаність в європейській політиці та свіжі і влучні думки з приводу культурного прогресу закарпатського краю. Так, в одному із своїх дописів в “Слові” за 1863 рік він пише: “Въ Европе уже все народы цивилизованы, только словяне еще в природней простоте остались, а техъ необходимо, надобно цивилизовать... Мадяре своею народностию хотять централизовать все народности, которы все больше числять и имеют соплеменныхъ соседей... Мы не хотимъ, чтобы русское большинство повиновалось нашему меньшинству” [15, с. 279].

В кількох статтях підряд Ю. Ігнатів розмірковує над шляхами культурного прогресу. Так, в одній із своїх статей він пише: “Главное дело есть учреждение хорошихъ школь, а главнейшее таковыхъ лицъ къ нимъ приспособление, которые в состояние суть” [17, с. 345]. В цій же статті автор акцентує увагу на засиллі мадяризації в краї, – “...учитель истории в Унгварской гимназии вместо того, чтобы молодежь наставляль, еще ю испорчаель; молодежь говорить чисто по руски, а учитель – яко родомъ мадьярь не читавши ничего на нашемъ языке – изъ своего преподавания делаель язычно-хеличный хаосъ” [17, с. 345].

Цікаві і обширні матеріали про Закарпаття, що свідчили про тісну співпрацю наших краян з галицькими виданнями, знаходимо на сторінках “Слова” за 1873 рік. В 2 номері за цей рік на титульній сторінці знаходимо повідомлення від редакції газети: “Изъ угорской Руси пишутъ намъ подъ заглавіемъ “Наши надежды на Новый годъ” [39, с.1]. Далі йде цитування цих сподівань, просякнутих критикою мадяризації і аналізом культурного занепаду краю, – “...на кого намъ надеяться? Правительство не благосклонно относится къ нам, оно всегда подозреваель насъ въ панславизме, въ панрусизме... наши отци – уви – проникнули народъ свій истребляющими тенденціями, они помагають не нам, а нашимъ врагамъ...интелигенция образована въ мадярскихъ школахъ... народъ лишъ еще темная непросвещенная толпа безъ всякой духовной жизни... Мадьярская тенденція: во первыхъ смадьяризовать на-

родь, а когда онъ сталъ уже мадырським, лишь тогда дать ему просвещение и то мадырское...” [39, с. 1].

Під цим дописом маємо також коментар від редакції “Слова”: “На Угорської Русі давніше подобні нашим жалоби не були на дневной очереди. Только в последнюю пору таковые увеличались до неслыханной прежде степени, особенно з пори попытокъ введения тамъ практикованой уже у насъ “фонетики”. Такъ какъ ми на Поляков и полонофілов, наши братья жалуются на мадыр и мадыроновъ...” [39, с.1]. Дана примітка чітко окреслила наявність досить тісної співпраці між галицькою і закарпатською інтелігенцією, як двох частин одного народу.

На сторінках “Слова” за 1874 рік була також надрукована велика стаття доктора богослов’я і медицини Владимира Терлецького “Угорська Русь и возрождение сознания напродности между русинами въ Венгрии”. В цій статті автор аналізує всі основні етапи культурного життя русинів Закарпаття, розвиток їх національного самопізнання. В.Терлецький виступає за автохтоність сло’янського населення в Закарпатті і дає етнографічний аналіз місцевому населенню, – “Всего русского народонаселения въ Венгрии читають приблизительно до 500.000 душ. Ми говоримъ приблизительно, ибо на официальные мадырские данные полагаются нельзя” [38, с.1].

Автор даної статті дає також оцінку культурному розвитку населення краю. Важливий вплив на національне пробудження русинів справили, як вважає В.Терлецький, – А.Добрянський, О.Духнович, І.Раковський, яких він називає “усердными поборниками русской народности”. Тут же автор статті згадує про мадыризацію: “Деятельность руськихъ патриотовъ безпокоила мадыр; они с ужасом смотрели на то движение, которого головным виновником почитали Добрянского” [38, с.1].

В.Терлецький аналізує всі основні причини культурного занепаду русинів, неосвіченість і малоправність: “...русину по народности и церкви даже самое низкое чиновничество было недоступно” [38, с. 1]. Однак, автор даної статті вірить у краще майбутнє русинів Закарпаття: “Якую судьбу готовитъ будущность той малой

но такъ храбро отстаевающей свою народность ветви великого русского народа...” [38, с.1].

Важливе для даного дослідження повідомлення знаходимо в 21 номері “Слова” за 1874 рік. Тут на титульній сторінці газети редакція закликає до культурної співпраці Галичини з Закарпаттям, до поглиблення їх взаємовідносин. Зокрема, в зверненні від редакції читаємо: “...следуетъ намъ Галичанамъ ввойти в теснейшую связь и братскія отношенія съ угорской Русью и пособляя другъ друга сотворити фалангу, против которой ничтожными были бы покушенія вороговъ...” [11, с. 1]. Дане звернення від редакції мало важливе значення для поживлення культурних і наукових контактів по обидва боки Карпат. І роль галицького “Слова” в цих контактах була не остання. Матеріали, вміщені на його сторінках, стали цьому яскравим прикладом. Однак, вони в той же час свідчили і про те, що не завжди відносини між закарпатською і галицькою інтелігенцією мали позитивний характер.

Окрім вищеназваних авторів, до галицького “Слова” писали також й інші, а саме: А.Крालицький, який помістив на його сторінках низку своїх етнографічних нарисів; І.Раковський, всі публікації якого зводились до біографічних заміток та кількох нарисів; А. Матисов, А.Кіш, О.Митрак, К. Сабов та ряд інших вихідців із Закарпаття. Окрім цього, “Слово” рясніє короткими повідомленнями та замітками з культурного та освітнього життя краю. Це повідомлення про діяльність Ужгородської гімназії, про створення та розвиток “Общества св. Василя Великого” та “Общества Івана Крестителя”, про музичні та театральні дійства в Ужгороді та Мукачеві, про зародження періодики на Закарпатті тощо. Всі ці короткі замітки вельми інформативні, а велика увага до них з боку редакції зайвий раз підкреслює роль галицького “Слова” на шляху культурного єднання українців по обидва боки Карпат.

На прикладі вищепроаналізованих періодичних видань – “Зоря Галицка”, “Вестникъ”, “Слово”, ми показали наскільки важливу роль вони відігравали в культурному зближенні закарпатських і галицьких русинів-українців. Не менший вплив на цей процес мали й інші тогочасні газети і журнали. Тому ця проблема й надалі залишається актуальною і потребує глибшого дослідження.

1. Вестникъ для Русиновъ австрийской державы. – 1850. – Ч.1. – С. 1.
2. Габор В. Українські часописи Ужгорода. (1867-1944 рр.) / В.Габор. – Львів, 2003. – 563 с.
3. Данилюк Д. Проблеми історії Закарпаття на сторінках західноукраїнської періодики ХІХ ст. / Дмитро Данилюк // Тези доповідей республіканської наукової конференції до 50-річчя возз’єднання Північної Буковини, Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії з УРСР. – Чернівці, 1990. – С.131 – 132.
4. Духнович О. Допись изъ Пряшева / О.Духнович // Зоря Галицка. – 1853. – Ч. 32. – С. 368.
5. Духнович О. Изъ Пряшева / О.Духнович // Вестникъ. – 1850. – Ч. 15. – С. 59.
6. Духнович О. Изъ Пряшева / О.Духнович // Вестникъ. – 1850. – Ч. 35. – С. 138.
7. Духнович О. Изъ Пряшева / О.Духнович // Вестникъ. – 1852. – Ч. 68. – С.270.

8. Духнович О. Изъ Пряшева / О.Духнович // Вестникъ. – 1863. – Ч. 6. – С.23.
9. Духнович О. О словесномъ Русиновъ совокупленіи / О.Духнович // Вестникъ. – 1850. – Ч. 29. – С.115.
10. Духнович О. Состоянье Русиновъ въ Угорщине / О.Духнович // Зоря Галицка. – 1849. – Ч. 31. – С.182.
11. Звернення від редакції «Слова» // Слово. – 1874. – Ч. 21. – С. 1.
12. Зоря Галицка. – 1848. – Ч. 1. – С. 2-3.
13. Зоря Галицка. – 1849. – Ч. 86. – С. 513.
14. *Животко А. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 1999.*
15. Ігнатов Ю. Допис изъ Угорской Руси (Простого руского человека мнение касательно европейской политики) / Ю.Ігнатов // Слово. – 1863. – Ч. 70. – С. 279.
16. Ігнатов Ю. Изъ Ужгорода / Ю.Ігнатов // Слово. – 1862. – Ч. 5. – С. 19.
17. Ігнатов Ю. Изъ Угорской Руси: (Якимъ образомъ можно би народъ наш к некой степени образованности привести) / Ю.Ігнатов // Слово. – 1863. – Ч. 87. – С. 345.
18. Ігнатов Ю. Состояние духовное Венгерской Руси / Ю.Ігнатов // Слово. – 1862. – Ч. 86. – С.337.
19. Изъвестія науки // Зоря Галицка. – 1854. – Ч. 1. – С. 12.
20. Изъ Оугорско-руськихъ сторонъ // Вестникъ. – 1863. – Ч. 3. – С. 11.
21. Изъ Оугорско-руськихъ сторонъ // Вестникъ. – 1863. – Ч. 6. – С. 23.
22. Кралицкий А. Изъ Саболчанского комитата (въ Угрии) / А.Кралицкий // Слово. – 1861. – Ч. 89. – С.439.
23. Левицкий І. Галицко-руская библиографія XIX-го столітія съ узглядненіемъ изданій появившихся въ Угорщині и Буковині (1801-1860) / І.Левицкий. – Т. 1: Хронологическій списокъ публикацій (1801-1860). – Львов: изданіе автора, 1888. – 166 с.
24. Лінтур П. Закарпатський журнал “Листок” (1885-1903) // Доповіді та повідомлення УЖДУ. Серія філологічна / П.Лінтур. – Ужгород, 1963.
25. Лінтур П. Сатирична газета “Сова” // Доповіді та повідомлення УЖДУ. Серія філологічна / П.Лінтур. – Ужгород, 1960.
26. Лісовий П. Журналістика Закарпаття 50-70-х років XIX ст. і її зв’язки з іншими українськими землями та Росією: (Конспект лекцій) / П.Лісовий. – Ужгород, 1969. – 50 с.
27. Мазурок О. Журнал Є.А.Фенцика “Листок” (1885-1903) як історичне джерело / О. Мазурок // Актуальні питання історії Закарпаття. – Ужгород, 1992. – С. 53 – 57.
28. Памятникъ русиновъ Угорскихъ // Зоря Галицка. – 1849. – Ч. 90. – С. 4.
29. Панноніянинъ. Допись. // Вестникъ. – 1850. – Ч. 69. – С. 274-275.
30. Панноніянинъ. Изъ Оунгвара // Вестникъ. – 1850. – Ч. 22. – С. 87.
31. Панноніянинъ. Изъ Оунгвара // Вестникъ. – 1850. – Ч. 48. – С. 190.
32. Панноніянинъ. Промышленіе о учебномъ просвещеніи въ Русиновъ Угорскихъ // Вестникъ. – 1850. – Ч.33. – С. 130.
33. Панноніянинъ. Уведомленіе о рускомъ округе Унгварскомъ // Вестникъ. – 1850. – Ч. 18. – С.71.
34. Подъ Николай. Слово къ молодому клиру Унгварскому // Вестникъ. – 1850. – Ч. 2. – С. 6.
35. Пряшовъ. 1 марта // Вестникъ. – 1850. – Ч. 14. – С. 54.
36. Романюк М. М. Українські часописи Львова 1848—1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження: У 3 т. / М.Романюк, М.В. Галушко. — Т. 1: 1848—1900 рр. — Львів: Світ, 2001. — 744 с.
37. Созанський І. Олександр Духнович: (Угро-руський автор народнихъ учебників і публіцист) / І.Созанський // Учитель. – 1908. – Ч. 9-10. – С. 134 – 147; Ч. 11. – С. 162 – 167; Ч. 12. – С. 178 – 184.
38. Терлецкий В. Угорская Русь и возрожденіе сознания народности между Русинами въ Венгрии / В.Терлецкий // Слово. – 1874. – Ч. 16-24. – С. 1.
39. Угорская Русь (наши надежды на новій годъ) // Слово. – 1873. – Ч. 2 – С. 1.
40. Федака С. Ужгородські газети минулого століття / С. Федака // Ужгород. – 1999. – № 11. – С. 11.
41. Центральний державний історичний архів у м. Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 1164: Листування з замовниками в Угорщині про пересилання книжок. – 20 арк.

РЕЗЮМЕ

ПУБЛИЦИСТИКА ЗАКАРПАТСКИХ УЧЕНЫХ НА СТРАНИЦАХ ГАЛИЦКОЙ ПЕРИОДИКИ СЕРЕДИНЫ – ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА Свитлик Н.М. (Ужгород)

Статья посвящена анализу публицистических материалов закарпатских ученых на страницах галицкой периодики. Анализируется содержание публикаций, их значение для региональной культурной коммуникации. В частности, изучена публицистика следующих ученых: О.Духновича, И.Раковского, А.Кралицкого, Ю.Игнатова и тому подобное. В статье рассмотрены материалы трех наиболее распространенных в Галичине середины XIX в. изданий – “Заря Галицка”, “Вестникъ для русинов Австрийской державы”, “Слово”.

Ключевые слова: периодика, публицистика, редакция, “Заря Галицка”, “Вестник для русинов Австриской державы”, “Слово”.

SUMMARY

A PUBLICISM OF ZAKARPATYA SCIENTISTS IS ON PAGES GALYCHINA PERIODICALS SIR. - DR. PAUL. XIX AGE

N. Svitlik (Uzhhorod)

The article is devoted to the analysis of publicism materials of the Zakarpattia scientists on the pages of the Galychyna periodicals. Maintenance of publications is analysed, their role for regional cultural communication. In particular, the publicism of such scientists is studied: O.Dukhnovicha, I.Rakovskogo, A.Kralitskogo, Yu.Ignatova, V.Dobryanskogo and others like that, necessary quotations are given. In the article materials are considered three most widespread in Galychyna sir. XIX item of editions is “Sunset of Galitska”, “Vestnik' for русинов of Avstriskoy of the state”, “Word”.

Keywords: periodicals, publicism, release, “Sunset of Galitska”, “Vestnik' for русинов of Avstriskoy of the state”, “Word”.

УДК 94 (477+438) «1944-1946»

БОЛІСНА ТОЧКА В ІСТОРИЧНІЙ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНИ: ПЕРЕСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ З ПОЛЬЩІ В 1944 – 1946 РОКАХ У СПОГАДАХ ОЧЕВИДЦІВ

Пронь Т.М. (Миколаїв)

У статті розглянуто спогади українців, виселених з етнічних земель Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя (Польща) в Україну в процесі встановлення радянсько-польського кордону на завершальному етапі Другої світової війни. Ця подія є однією з найбільш болісних точок в історичній (національній) пам'яті України. Характерні висловлювання, виокремленні з оповідей переселених, свідчать про їх глибоке психологічне травмування. Його спричинили не тільки саме переселення, але й історична політика радянської влади у публічній сфері. Це викликає потребу посилення уваги до «історичних травм», утвердження культури пам'яті в Україні у тому вигляді в якому вона існує в Західних країнах.

Ключові слова: переселення, виселення, депортація, радянсько-польський кордон, лемки, українці-переселенці, «усна» історія, історична пам'ять.

Напівдобровільне переселення / виселення українців з етнічних земель Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя в процесі встановлення радянсько-польського кордону на завершальному етапі Другої світової війни є тяжкою травмою минулого в Україні, однією з найбільш болісних точок в історичній (національній) пам'яті. Близько півмільйона українців зазнали тоді травматичного стресу. Його поглибила історична політика радянської влади, передусім, у публічній сфері. Вилучення цієї сторінки історії з національної пам'яті, штучне «консервування» пережитого у свідомості очевидців події, позбавили їх емоційної підтримки громадськості, яка необхідна кожній людині і спільноті для подолання психологічної травми. До сьогодні українців, переселених з Польщі, не полишає «фантомний біль» історії. Свідченням цього є поява в останні два десятиріччя численних книжок про «рідні» села та «депортацію», археографічних збірників, що вміщують спогади переселених без фахової інтерпретації. Вони дають можливість з'ясувати, чому в пам'яті людей згадана подія залишилась як трагічна.

Безперечно, це викликає необхідність посилення уваги до психологічних травм минулого, пошуку нових просторів для суспільного примирення, адже історична пам'ять є важливою складовою державного розвитку та національної безпеки. Вона має єднати суспільство з погляду виклику новітнього часу, коли посилюється інформаційно-психологічний вплив глобалізованого світу на національну пам'ять. Цілком правильно зазначає заступник директора Українського інституту національної пам'яті Д.В. Веденєєв «відновлення й збереження колективної пам'яті про державотворчі традиції, цивілізаційні досягнення, бойову і трудову звитягу, історичні трагедії сприяє єднанню громадянства та мобілізації духовних сил й будівничого потенціалу українського народу, його утвердженню як рівноправного суб'єкта системи міжнародних відносин, збереженню державного ладу та територіальної цілісності України, творенню позитивного суспільно-політичного та морально-культурного поля буття української політичної нації» [2, с. 58]. Нагадаємо, в західному інтелектуальному середовищі постійно відбувається звернення до аналізу травм минулого, народжуються нові форми